

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

19(28)

2019

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

TAUTOS TYRIMŲ IŠTAKOS IR ANTROPOLOGIJA

Sudarytoja VIDA SAVONIAKAITĖ

THE ROOTS OF THE STUDY OF PEOPLE AND
NATIONS AND ANTHROPOLOGY

Edited by VIDA SAVONIAKAITĖ

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

VILNIUS 2019

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – mokslinis etnologijos ir socialinės ir kultūrinės antropologijos žurnalas. Jame spausdinami recenzuojami straipsniai, konferencijų pristatymai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas pristato mokslo aktualijas ir skatina teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Lithuanian Ethnology: Studies in Social Anthropology and Ethnology – is a peer reviewed journal of ethnology and social and cultural anthropology. It publishes articles, conference presentations, book reviews and review articles, which may be in Lithuanian or English, primarily focused on Lithuania, Central and Eastern Europe. The journal represents current debates and engages in methodological discussions.

REDAKCIŅĖ KOLEGIJA / EDITORIAL BOARD

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius / Editor-in-Chief)

Vytauto Didžiojo universitetas / Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania

Auksuolė Čepaitienė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Jonathan Friedman

Kalifornijos universitetas / University of California, San Diego, USA

Jonathan Hill

Pietų Iliinojaus universitetas / Southern Illinois University, Carbondale, USA

Neringa Klumbytė

Majamio universitetas / Miami University, Ohio, USA

Ullrich Kockel

Heriot-Watt universitetas / Heriot-Watt University, Edinburgh, UK

Orvar Löfgren

Lundo universitetas / Lund University, Sweden

Jonas Mardosa

Lietuvos edukologijos universitetas / Lithuanian University of Educational Sciences, Vilnius, Lithuania

Žilvytis Šaknys

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

REDAKCIŅĖS KOLEGIJOS SEKRETORĖ / EDITORIAL ASSISTANT

Danguolė Svidinskaitė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Laidybos adresas / Address of the Publisher: Redakcinės kolegijos kontaktai / Editorial inquiries:

Lietuvos istorijos institutas

Tel. / Phone: + 370 5 262 9410

Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius

El. paštas / E-mail: etnolog@istorija.lt

<www.istorija.lt>

vytis.cubrinskas@vdu.lt

Žurnalas registruotas / The Journal indexed in:

European Reference Index for the Humanities (ERIH)

EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Academic Search Ultimate, Energy and Power Source, SocINDEX with Full Text, Sociology Source Ultimate

Modern Language Association (MLA) International Bibliography

Laidybą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą (Sutartis Nr. S-LIP-19-58)

TURINYS / CONTENTS

Pratarmė (<i>Vytis Čiubrinskas</i>)	5
Editorial (<i>Vytis Čiubrinskas</i>)	7

Atsisveikinant su Christianu Giordano / Obituary for Christian Giordano	9
---	---

Christian Giordano

Politinis korektiškumas: antropologinė „geradarystės“ forma	11
---	----

Straipsniai / Articles

Tautos tyrimų ištakos ir antropologija / The Roots of the Study of People and Nations and Anthropology

Vida Savoniakaitė

Įvadas. Tautos tyrimų ištakos ir antropologija	17
Introduction. The Roots of the Study of People and Nations and Anthropology. Summary	27

Olga Mastianica-Stankevič

Mečislavo Davainio-Silvestraičio etnografija, tautosakos rinkimas ir lietuvių modernios tautos kūrimosi procesai	31
The Importance of Mečislavas Davainis-Silvestraitis' Ethnography and Folklore Collection in the Process of the Creation of the Modern Lithuanian People. Summary	48

Vida Savoniakaitė

Jono Basanavičiaus požiūris į lietuvių tautos tyrimus, 1879–1927	51
Jonas Basanavičius' View on the Research of the Lithuanian Nation, 1879–1927. Summary	77

Irma Šidiškienė

Iš Lietuvos etnologijos istorijos: aprangos tyrimo pagrindų paieškos	81
From the History of Lithuanian Ethnology: In Search of the Basics of Clothing Research. Summary	109

Auksuolė Čepaitienė

Kultūriniai lietuviškumo vaizdiniai <i>Aušroje</i> ir moksliniai kontekstai	113
Cultural Images of Lithuanianness in <i>Aušra</i> and their Scientific Context. Summary	138

Kiti straipsniai / Other Articles

Rūta Staniulytė

- Piligrimystė Šiauriniu Šv. Jokūbo keliu: kelionių motyvai ir piligrimų santykiai 141
 Pilgrims on the Northern Way of St James: Motives and Relationships of Pilgrims. Summary 166

Dalia Sabaliauskienė

- Ritualinis mandagumas (*ta'ârof*) šiuolaikinio Irano visuomenėje ir tarpkultūrinėje komunikacijoje: Teherano šiaurinės dalies atvejis 169
 Ritual Courtesy (*ta'ârof*) in Contemporary Iranian Society and Intercultural Communication: The Case of Northern Tehran. Summary 188

Diskusijų forumas / Forum

Thomas A. Reuter

- World Anthropology and its Institutional Challenges: A History of the Transformative Impact of Democratic Internationalisation on the Discipline of Anthropology 191
 Pasaulinė antropologija ir jos instituciniai iššūkiai: demokratiškos internacionalizacijos poveikio antropologijos disciplinai istorija. Santrauka ... 204

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Ethnologie française. Lituanie. Une anthropologie face à l'Histoire. V. Čiubrinskas (éd.), M. Segalen et al. (réd.) (*François Rugg*) 207
 Monika Frėjutė-Rakauskienė, Neringa Klumbytė, Andrius Marcinkevičius, Kristina Šliavaitė. Socialinis ir istorinis teisingumas daugiaetninėje Lietuvos visuomenėje: sampratos, patirtys ir kontekstai (*Dovilė Budrytė*) 210
 Yearbook of Balkan and Baltic Studies. E. Anastasova, M. Kõiva, Ž. Šaknys (eds) (*Audronė Daraškevičienė*) 214

Konferencijos / Conferences

- XIV SIEF kongresas Santjago de Komposteloje (Ispanija) (*Jonas Mardosa, Skaidrė Urbonienė, Žilvytis Šaknys*) 221
 IUAES 2019 kongresas Poznanėje – atsakas į disciplinai kylančias grėsmes (*Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas, Aušra Teleišė, Vytautas Tumėnas*) 224
 SIEF II tarptautinė vasaros mokykla doktorantams Škotijoje (*Vaida Rakaitytė*) 229
 Seminaras Angelės Vyšniauskaitės gimimo šimtmečiui paminėti (*Rasa Paukštytė-Šaknienė*) 231

In Memoriam

- Stasys Gutautas 1954–2018 (*Jonas Mardosa*) 235

Įvadas.

Tautos tyrimų ištakos ir antropologija

Vida Savoniakaitė

Lietuvos 100-mečio proga žurnalas skirtas antropologijos, etnologijos, etnografijos, folkloro ištakoms tirti. Jos apibrėžiamos įvairiai. Tarpdalykinis numeris apims mokslo idėjų istoriją XIX–XX a. pradžioje ir plačiau. Carinės Rusijos imperijos, Austrijos, Vokietijos ir kitus Europos universitetus baigę Lietuvos mokslininkai plėtojo Apšvietos ir kitus humanitarinių, socialinių mokslų teorinius konceptus. Besikuriantis Lietuvos mokslas integravo ir interpretavo Europos bei Carinės Rusijos imperijos etniškumo tyrimų sampratą. Teminiuose straipsniuose siekiama lyginamuoju požiūriu atskleisti, kaip Lietuvos etnologijos, antropologijos ištakos siejasi su Vakarų Apšvietos tautos tyrimais bei *Völkerkunde*, Rusijos imperijos etninių grupių, Kito studijomis. Dėmesį sutelksime į šiuos klausimus: etnografijos ir lituanistikos recepcijos; lyginamieji tautų tyrimai; nacionalizmo idėjos.

Raktiniai žodžiai: *Atgimimas, kultūrinis nacionalizmas, Lietuva, mokslo draugijos, tauta.*

To mark Lithuania's centenary, this issue is dedicated to the genesis of anthropology, ethnology, ethnography and folklore. This interdisciplinary issue covers the history of ideas, or the science of ideas in the 19th and early 20th centuries and beyond. Lithuanian scientists who graduated from universities in the Russian Empire and Europe developed theoretical concepts of Enlightenment in the humanities and the social sciences. The emerging study of Lithuania integrated and interpreted the concepts of ethnic research that prevailed in Europe and Imperial Russia at that time. Using a comparative approach, the thematic articles reveal the links between the genesis of Lithuanian ethnology and anthropology, and the research into ethnic groups in the Russian Empire, the *Other*, the study of people and nations in the West, and the ideas of *Völkerkunde*. The focus is on the following issues: the reception of ethnography and Lithuanian studies, the comparative study of people and nations, and ideas of nationalism.

Key words: *cultural nationalism, Lithuania, nation-building, nation, science societies.*

Dr. Vida Savoniakaitė, Lietuvos istorijos institutas, Etnologijos ir antropologijos skyrius, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius, el. paštas: vida.savoniakaite@istorija.lt

Teminėje žurnalo skiltyje¹ nagrinėsime antropologinių tyrimų ištakas, kur tautos samprata nevienareikšmė (Вольтер 1887; Бассановичъ 1891; Boas 2014[1932]). Dėmesį sutelksime į tris tautos antropologijos koncepto aspektus. Pirmiausia lyginamuoju požiūriu tirsime pasaulio mokslo asmenybių kontaktų įtakas besikuriančiam Lietuvos mokslui XIX a. ir XX a. pradžioje. Pažvelgsime, kuo saviti Lietuvos antropologijos, etnologijos, etnografijos diskursai. Kartu aptarsime, kaip Apšvietos mokslo kultūrinio nacionalizmo problematika budino ir išskėlė tautos, kalbos ir kultūros tyrimų svarbą modernios tautos atgimimui. Galiausiai sieksime šiuolaikinei pasaulio antropologijai iš naujo atskleisti, kaip mokslo istorijoje disciplina transformavosi per mokslo draugijų idėjas.

Franzo Boaso žodžiais, antropologijos mokslas išaugo iš skirtingų tyrimų krypčių. Pirmieji tyrimai apėmė svetimas šalis ir jų gyventojus, taip pat žmonijos istoriją, biologiją, sociologiją ir psichologiją. Žmoniją domino „žmogaus“ prigimtis, jo vieta „gyvulių karalystėje“. Ilgainiui interesų dėmesys nukrypo į tolimų Rytų ir kitų kraštų „keistus žmones“; akademinėje ir platesnėje visuomenėje vertę įgijo sociologija, ekonomika, politiniai mokslai, istorija ir filosofija (Boas 2014[1932]: 22–23; taip pat žr. Durkheim 2014[1938]; Radcliffe-Brown 2014[1940]). Galiausiai antropologai šalia sąvokų „evoliucija“ ir „vystymasis“ išskėlė tokias sąvokas kaip „individas“ ir „grupė“. Susidomėta biologija, giminyste, rase, visuomenių dinamika, ir kultūros formomis. O kai pradėti analizuoti įvairiapusiški individo ir jo kultūros ryšiai, iš naujo atkreiptas dėmesys į individualią ir socialinę psichologiją (Boas 2014[1932]: 31).

Antropologija, etnologija ir etnografija kaip mokslinės sąvokos apibrėžiamos pliuralistiškai ar polivalentiškai ir siejamos su istorijos mokslu bei kitomis teorijomis. Nyderlandų antropologas Hanas F. Vermeulenas knygoje *Before Boas* teigė, kad antropologija – Apšvietos išradimas, sietinas su XVIII a. vokiečių ir plačiau dirbusiais vokiškai kalbančiais mokslininkais. Europoje antropologijos terminas vartotas medicinos, gamtos istorijos ir teologijos tyrimuose. Antropologija apibrėžta kaip „žmonių“, o etnologija – kaip „tautų“ tyrimai (Vermeulen 2015: 1, 295, 360–379). Thomaso H. Erikseno žodžiais, daugelį metų socialinė ir kultūrinė antropologija asocijavosi su „nutolusių vietų“, mažų visuomenių, kurių dauguma neturėjo rašto ir valstybės, tyrimais (Eriksen 2017: 3).

Etnografija, kaip „tautų“ aprašymas (*Völker, narody*), iškilo Sibire, Šiaurės Azijoje, ankstyvuoju Apšvietos laikotarpiu 1732–1742 m. Etnografijos pamatus klojo vokiškai kalbantys istorikai ir gamtos tyrėjai, kaip Gerhardas F. Mülleris bei rusų mokslininkai, bendradarbiaujantys su valdžios administracijos autoritetais (Vermeulen 2018: 41–54). Antropologai ilgainiui ėmė derinti etnografinius aprašymus ir stebėjimus su analize (Eriksen 2017: 41). Jonas Basanavičius bulgarų etnografiniuose tyrimuose (Бассановичъ 1891: 25–31) savitai siejo fizinę antropologiją su etnologija, etnografija.

¹ Nuoširdžiai dėkoju Kolegoms, draugiškai padėjusiems įgyvendinti šias idėjas.

Etnologija, kaip bendrieji tautų ar nacijų tyrimai (*Völkerkunde*), apibrėžta istorikų Giotingene, Šiaurės Vokietijoje, ir Vienoje, Austrijoje, vėlyvučiu Apšvietos laikotarpiu 1770–1780 m. Abu mokslai, pirmasis kaip aprašomasis, o antrasis kaip bendrasis, priskiriami Vokietijoje sukurtoms naujoms mokslo kryptims kaip „tautų aprašymas“ (*Völker-Beschreibung* 1740) ir „tautų tyrimas“ (*Völkerkunde* 1771–1775), tik vėliau neograikiškais terminais apibrėžtoms *ethnographia* (1767) ir *ethnologia* (1781–1783) (Vermeulen 2015). H. F. Vermeulenas teigia, kad terminas *Volkskunde* pradėtas vartoti Leidene (1776) ir šiek tiek vėliau – vokiečių istoriko Augusto L. Schlözerio Giotingene (1782). Terminą *folkloras* įdiegė T. Williams Londone 1846 m. Terminą *etnografiya* žurnale „Sibirskij vestnik“ (1824) pavartojo Nikolajus A. Polevojus. Etnografinės ekspedicijos Rusijoje žinomos jau 1768–1774 m. (Vermeulen 2015: 354–355, 447; Vermeulen 2018: 41–54).

Antropologai iš naujo diskutuoja dėl antropologinio rašymo ištakų (Nielsen, Rapport 2017). Mokslo sampratas ir tradicijas keitė politiniai interesai bei daugybė mokslinių ideologijų, mokyklų, saitų. Antropologija, britų antropologės Henriettos L. Moore ir australų antropologo Toddo Sanderso teigimu, suprantama įvairiausiai – kaip „kitų kultūrų“, „kultūrinių skirtumų“, „socialinių sistemų“, „požiūrių į pasaulį“, „gyvenimo būdų“ bei „žinių formų“ (Moore, Sanders 2014: XI) tyrimai. Šiuolaikinis „pasaulio antropologijos tinklo“ judėjimas skatina dialogą tarp įvairių pasaulio regionų ar tautų antropologų (Ribeiro 2014[2006]: 566; Thomas A. Reuter šiame leidinyje). Prisiminus Austrijos antropologą Ericą R. Wolfą, pažinusi Vidurio ir Rytų Europos, Vokietijos, Anglijos, JAV visuomenes, tik supratęs terminus „tauta“, „visuomenė“ ir „kultūra“ supančius pluoštus ryšių ir „perkėlus juos į lauką, kuriame jie buvo apibrėžti“, mes galime tikėtis išvengti apgaulingų išvadų (Wolf 2014[1982]: 293) ir sudominti savo išvalgomis dėl lietuvių tautos tyrimų ištakų.

Lietuvių etnologo Vacio Miliiaus teigimu, Lietuvos etnografijos mokslui darė įtaką Rusijos imperatoriškoji geografijos, Rusijos technikų, Lietuvių literatūros, Lenkijos tautotyros, Lietuvių mokslo, Šiaulių kraštotyros ir kt. draugijų veikla (Milius 1993: 5–6, 30; Vyšniauskaitė 1994: 3–5; taip pat Mardosa 2002; Mardosa 2016; Merkienė 2007; Savoniakaitė 2008a; Savoniakaitė 2008b²; Stundžienė 2012; Sauka 2016; Čepaitienė 2017; Savoniakaitė 2018; plačiau Europoje žr. Vermeulen 2015: 417). Lietuvių etnologė Irena R. Merkienė rašė, kad Lietuvoje XIX a. pabaigoje išryškėjusi etnologinės krypties mokslų diferenciacija, apimanti etnologinius teorinius darbus, kuriuose nagrinėti bendrieji pasaulio kultūros raidos, reiškinių regioninio paplitimo, etnokultūrinių analogijų, su fizine antropologija

² Lietuvoje taip pat buvo vykdomos fizinės antropologijos studijos, žinomi Jurgio Žilinsko veikalai, archeologiniai tyrinėjimai, atsirado muziejinės senienų kolekcijos, buvo studijuojamas folkloras (žr. Savoniakaitė 2008a).

susipinantys etnogenezės klausimai ir tautotyra, analogiška *ludoznawstwo* ir Vokietijos *Volkskunde*, tęsėsi tarpukariu (Merkiene 2011: 128–129). Lietuviai tyrė savo tautą (Anglickienė 2008; Klimka 2008; Čiubrinskas 2011: 49–51; Šaknys 2011: 9–13), o dėl tautos tyrimų ištakų ir bendros problematikos ar konceptų skirčių Europos mokslo draugijose diskutuota mažai.

Todėl tautos antropologijos ištakų recepcijas atskleisime lyginamuoju tarpdalykiniu požiūriu nuo XIX a. Nagrinėsime hipotezę, kaip lietuvių tautos tyrimų ištakoms įtakos galėjo turėti ne tik minėtos Rusijos imperatoriškoji geografijos, Rusijos technikų, Lietuvių literatūros, Lenkijos tautotyros mokslo draugijos, bet ir Giotingeno, Maskvos, Peterburgo, Vienos bei kitų universitetų antropologijos, etnologijos, etnografijos, baltistikos, istorijos, folkloro mokslų tradicijos.

Tautos atgimimas ir kultūrinis nacionalizmas

Vokiečių etnologas Wolfgangas Kaschuba domėjimasi tautos (*Volks-*) tyrimais ir bendrąja etnologija (*Völkerkunde*) akademinėje ir platesnėje Apšvietos laikotarpio visuomenėje apibrėžė kaip kultūrinio nacionalizmo sąvoką. Šalia suinteresuotumo Kitų tyrimais, egzotiškais kraštais, tolimomis kultūromis, madinga tapo pažvelgti į valstiečių kultūrą. „*Volks-kunde*“ (*Volkskunde*) atliko „paprasto tautos gyvenimo“ intelektualinių ir materialių tradicijų, moralės, vartojimo, kostiumų ir liaudies meno tyrimus. Tai buvo bandymai tikrinti istoriją, kad „dabartis nepasimestų ateityje“. Šie nauji laikai buvo tautinio Atgimimo laukimas. Stiprias nacionalines valstybes turintys anglai ir prancūzai stiprino tautiškumą, nacionalinį mąstymą. Vokiečių kultūrinio nacionalizmo judėjimui svarbiausios temos buvo istorija, kalba ir vokiškoji natūra. Vokiečių kalbos iškėlimas buvo nukreiptas prieš prancūzų kalbos plitimą Vokietijos miestuose. Kultūrinis nacionalizmas laikytas elito nacionalizmu. Kultūrinis nacionalizmas ypač svarbus buvo toms tautoms, kurios neturėjo valstybingumo (Kaschuba 2012: 26).

Tautas, britų antropologo, filosofo Ernesto Gellnerio teigimu, pagimdo nacionalizmas, kuriam didžiulę įtaką turėjo sava kalba, liaudies dainos, gimtieji slėniai, valstietiškos vertybės, tautiniai intelektualai (Gellner 1996: 95–104; plačiau Smith 1996; Eley, Suny 1996; Kapferer 2012). Nacionalizmo studijos buvo tarpdalykinės dėl metodologinės problemos platumo (Eriksen 2002: 97). Lietuvių etnologijos mokslo istorijoje nacionalumą būdinę ar išskyrę kultūros bruožai (Savoniakaitė 2011) dažniausiai apibrėžti terminu „tautiškumas“.

Lingvistinis „tautos“ apibrėžimo kriterijus buvo pagrindinė bendrosios etnologijos *Völkerkunde* vykdomų populiacijų studijų inovacija, todėl jis nesietinas vien tik su *Volkskunde* kultūriniu nacionalizmu. Kol nebuvo tautinių valstybių XIX a., terminai „tauta“ ir „nacija“ vokiečių kalboje laikyti sinonimais. *Völkerkunde* diskursuose „tauta“ buvo suvokiama kaip žmonių grupė, turinti bendrą kilmę, gimtinę, istoriją ir kalbą. Skirtumas tarp *Völkerkunde* ir *Volkskunde* nelaiikomas fundamentaliu (Vermeulen 2015: 311–326).

Kultūrinis nacionalizmas, pasak britų sociologo Erico Tayloro Woodso, nurodo idėjas ir praktikas, skirtas atgimstančios tariamos nacionalinės bendruomenės kultūrai atskleisti. Politinis nacionalizmas nukreiptas į politinės autonomijos siekius, o kultūrinis nacionalizmas – į tautos ugdymą. Kultūrinio nacionalizmo istorija prasideda Europoje XVIII a. pabaigoje. Tautos vizija laikoma morali bendruomenė, o ne politinė organizacija. Kultūrinis nacionalizmas siekia išskirti tautos tapatybę, istoriją ir likimą. Inteligentai, kitaip tariant intelektualai, ir menininkai, laikomi pagrindiniais kultūrinio nacionalizmo skeleidėjais, siekia perteikti savo tautos vizijas platesnei bendruomenei. Kultūrinis nacionalizmas, kaip ankstyvoji nacionalinio judėjimo dalis, dažnai atsiranda per Atgimimą prieš politinį nacionalizmą (Woods 2014: 1; Leerssen 2015).

„Nacionalinis charakteris“ tapo labai svarbia vokiečių kultūrinio nacionalizmo samptata. 1810 m. prieštarinčiai vertinamas Prūsijoje gimęs vokiečių nacionalistas Friedrichas Ludwigas Jahnas, įkvėptas ankstyvosios vokiečių romantikos, apibrėžė gaires, kaip šviesti tautą: stebėti papročius ir manieras, rūbus, šventes ir kasdienį namų gyvenimą Vokietijos regionuose (Kaschuba 2012: 27). Etninis ir tautinis mąstymas buvo tapatinami. Idėjos pynėsi su romantizmo filosofija. Kaip pažymi W. Kaschuba, romantinės „nacionalinio charakterio“ idėjos artimos Immanuelio Kanto „Kritiniam idealizmui“ ir Georgo Wilhelmo Friedricho Hegelio tiesos, kaip savęs pažinimo procesui, dialektiniam mąstymui (Kaschuba 2012: 28; Vermeulen 2015: 325). Anot Louiso Dumonto, kultūrą tyrėjai apibrėžė „manieromis ir papročiais“, ilgainiui susidomėta kolektyvinės tapatybės samprata (Dumont 1994: 5). Lietuvių tautos tyrimų programose Jonas Basanavičius ir E. Volteris skyrė etninį ir tautinį mąstymą. Vėliau holistinę programą lietuvių tautai tirti, daug platesnę nei manierų, papročių, rūbų ir švenčių tyrimai, kūrė Eduardas Volteris (Savoniakaitė 2018), tiesa, jos nepaskelbė Lietuvoje tarpukariu.

„*Volkskunde*“ kaip mokslinis diskursas krypo į savęs stebėjimus ir savęs aprašymus. Kas mes esame? Iš kur mes atėjome? Kur esame šiandien? Šie klausimai, pasak W. Kaschubos, orientuoti į istorinės mentalinės bendruomenės, turinčios kultūrinę priklausomybę, kilmę. Diskursas sietas su statistika ir apgyvendinimo tyrimais, ekonomika ir geografija, šventėmis ir rūbais, religingumu ir prietarais. Toks „*Volkskunde*“ konceptas išplėtotas XVIII a. pabaigoje iš *Volkskunde* ir *Völkerkunde* įvairiais moksliniais diskursais ir temų tarpusavio priklausomybe. Šis *Volkskunde* konceptas žinomas ne tik Vokietijoje, bet ir Šveicarijoje, Prancūzijoje, Vengrijoje, Rusijoje, o vėliau taip pat Didžiojoje Britanijoje ir JAV (Kaschuba 2012: 29).

XIX a. Rusijos inteligentija, pasak Nikolajaus Ssorin-Chaikovo, domėjosi „tauta“. Susiformavo studentų tipas „etnografas-populistas“ (*ethnograph-narodnik*). Šie politiškai angažuoti studentai siekė tarnauti žmonėms. Sibiro tremtis buvo bausmė už jų aktyvią veiklą, tačiau kontaktai su žmonėmis juos padarė realaus gyvenimo ekspertais (Ssorin-Chaikov 2008: 191–192).

Kultūriniam nacionalizmui būdingas istorizmas ir dėmesys indoeuropiečių lingvistikai (Woods 2014: 1; Leerssen 2015). Lietuvių tautos istorijoje atskleisti lietuvių kalbos ypatumai, rūbai, liaudies kasdienybė, materialinė kultūra ir pan. (Čepienė 1992: 68–71). Lietuvių tautos ankstyvieji tyrimai padėjo siekti tautos Atgimimo. Lietuvių tautos etniškumo ir nacionalizmo tyrimuose lietuvių „rašto“ ištakos bei reikšmė etniškumui ir nacionalizmui interpretuojama šiek tiek skirtingai. Amerikiečių etninės politikos teoretikas Paulas R. Brassas racionalaus pasirinkimo teorijoje teigė, kad Lietuvoje etninės bendruomenės buvo sukurtos ir transformuotos elito atstovų, kurie XIX a. kooperavosi su valdančiosios daugumos išoriniais autoritetais. Liublino unija skatino lenkų kalbos paplitimą. Ši politika lėmė patvarius etninius skirtumus. Lietuvos inteligentija kooperavosi su valdančiosios daugumos išoriniais autoritetais kaip ir Rumunijos, Transilvanijos, Velso (Brass 1996: 89) aristokratija. Žinomo čekų Europos nacionalizmo tyrinėtojo Miroslavo Hrocho manymu, lietuvių tautinis Atgimimas rėmėsi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tradicija, besisiejancia su Liublino unija ir kitomis politinėmis aplinkybėmis Europoje (Hroch 2012: 127; Savoniakaitė 2018). Kaip interpretuoti šie klausimai plačiau lietuvių tautos antropologiniuose, etnologiniuose, etnografiniuose tyrimuose?

Teminės žurnalo dalies metmenys

Visų šio žurnalo numerio teminių straipsnių autoriai sutelkia dėmesį į etnografijos ir lituanistikos recepcijas, teorinius tautų tyrimus, atgimimo, kultūrinio ir politinio nacionalizmo idėjas perduotas mokslo darbuose, draugijose ir plačiau pasaulyje. Kolegos iš Melburno, Australijos, ir Lietuvos istorijos instituto savo darbais padėjo visapusiškiau atskleisti nacionalumą budinusios etnologijos ir antropologijos aspektus ir perspektyvas. Šis darbas yra Lietuvos istorijos instituto programos „Etniškumo ir nacionalumo pažinimas“, įgyvendinamos 2017–2021 m., dalis (Savoniakaitė 2019). 2018 m. spalio 25 d. Lietuvos šimtmečio proga surengtoje Lietuvos istorijos instituto tarpdalykinėje mokslinėje konferencijoje diskutavome, koks etnologijos ir antropologijos indėlis į visuomenės ugdymą Atgimimo laikotarpiu ir plačiau.

Teminės žurnalo dalies struktūra sudaryta remiantis chronologiškai apibrėžtais teminiais klausimais. Visų pirma per asmenybių mokslinius ir kitus darbus atskleidžiamos atgimimo ir nacionalizmo sampratos, mokslo tradicijos, ryšiai. 1867 m. dar aštuoniolikmetis bajoras Mečislovas Davainis-Silvestraitis (1849–1919), anot Lietuvos istorikės Olgos Mastianicos-Stankevič, „fiksavo viską, kas tik jam pakliūdavo į akis“. „Originalus“ pomėgis, įkvėptas lenko rašytojo Juzefo I. Kraševskio, peraugo į kryptingą etnografinę, tautosakinę ir platesnę mokslo tiriamąją veiklą. Tyrėjas bendradarbiavo su Eduardu Volteriu Rusijos imperatoriškosios geografų draugijos, lietuviškų kultūros ir švietimo draugijų „Lietuvių mokslo

Pav. Lietuvių mokslo draugijos nariai 1912 m. Pirmoje eilėje: Jonas Jablonskis, Žemaitė, Petras Kriaučiūnas, Jonas Basanavičius, Liudvika Didžiulienė, Jonas Dielininkaitis; antroje eilėje: Vincas Palukaitis, Antanas Vileišis, Baltramiejus Čepulis, Adomas Sketeris, Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis, Jonas Ambrozaitis; trečioje eilėje: Juozas Kairiūkštis, Jonas Spudulis, Mečislovas Davainis-Silvestraitis, Mykolas Kuprevičius
LNMMB RKRS F47-192

draugija“ (toliau – LMD, pav.), „Vilniaus kanklės“ projektuose. Lietuvių tautiniam judėjimui perėjus į politinę raidos fazę, ėmė naudoti etnografinę medžiagą lietuvių nacionalizmo politiniams tikslams³. Lietuvių kalbą M. Davainis-Silvestraitis laikė pirma tautinio sąmoningumo formavimo ir tautinės atskirties sąlyga, o kitos kalbos vartojimą traktavo kaip Dievo valios pažeidimą (O. Mastianica-Stankevič šiame leidinyje).

Jonas Basanavičius (1851–1927), kaip ir *Völkerkunde* tyrėjai, kvietė rinkti „žmonių žinias“, kurios budintų lietuvius, padėtų kurti Lietuvos mokslą ir duotų peno plėtoti savitą nacionalinę modernios tautos kultūrą. Lietuvių tautos

³Lietuvių teisių į Vilnių ir dalį Vilniaus gubernijos pagrįstumą turėjo liudyti ir vadinamasis etnografinis argumentas, skelbęs, kad Vilnius yra nuo seno lietuvių apgyventoje teritorijoje ir dauguma šio krašto gyventojų yra lietuvių kilmės. M. Davainis-Silvestraitis tai patvirtino surinktais lietuviškais gamtos objektų pavadinimais, etnografiniais lietuviškos architektūros tyrimais ir pan. (O. Mastianica-Stankevič šiame leidinyje).

patriarchas ir bendraminčiai tiek lietuviai, tiek ir pasaulio tyrėjai, lietuviai migrantai įkūrė Lietuvių mokslo draugiją, daug nuveikusių lietuvių tautos tyrimų baruose. J. Basanavičiaus lietuvių tautos etnografiniai, etnologiniai, antropologiniai tyrimai išsiskyrė dėmesiu lingvistikai ir savita plačia teorine prieiga bei ryšiais su *Völkerkunde* teoriniais diskursais (V. Savoniakaitė šiame leidinyje).

Antra, nagrinėjami kultūriniam nacionalizmui būdingi aprangos tyrimai nuo XIX a. Lietuvių etnologė Irma Šidiškienė išskyrė šiuos aprangos tyrimų teorijos pagrindus: vizualiai stebimos aprangos apibūdinimai; prototipų analizė arba jų naudojimas naujai teorijai plėtoti; istoriškumo ir lokalių savitumų nustatymas. Teodoras Narbutas (Teodor Narbutt, 1784–1864), Simonas Daukantas (1793–1864), Liudvikas A. Jucevičius (1813–1846), J. Basanavičius (1851–1927), Juozapas Radziukynas (1844–1925), Vydūnas (Vilhelmas Storosta, 1868–1953), Michalas Brenšteinas (Michał E. Brensztejn, 1874–1938), Povilas Višinskis (1875–1906) nuolatos matė lietuvių aprangą savo aplinkoje, o pasiremdami istoriniais šaltiniais apmąstė jos raidą (I. Šidiškienė šiame leidinyje). Apranga kaip tautos etniškumą ir socialinį statusą atskleidžiantis kultūros objektas ar ženklas, O. Mastianicos-Stankevič tyrimais, leido lenkų visuomenės veikėjams šaipytis iš Davainio-Silvestraičio pastangų „surasti“ lietuvius Vilniuje (O. Mastianica-Stankevič šiame leidinyje).

Lietuvių etnologė ir antropologė Auksuolė Čepaitienė teigia, jog J. Basanavičius „lapinę kepurę“ aprašo kasdienškai ir statiškai, kaip visiems gerai pažįstamą, nors ir beišnykstantį valstietiškosios kasdienybės objektą, kuriuo grindė lietuvių kilmės teorijas. Nagrinėjami lietuviškumo vaizdiniai pirmame nelegaliame lietuviškame laikraštyje „Aušra“ (1883–1886). Atskleidžiama, kad kalba, praeitis ir *daba* (kultūra) yra „Aušros“ pasiūlyti teminiai lietuviybės laukai ir kultūriniai lietuviškumo vaizdinių ištekliai (A. Čepaitienė šiame leidinyje).

Galiausia lyginamąjį šiuolaikinį globalų požiūrį į antropologijos mokslo problemas, mokslo ryšius per mokslo draugijas identifikuoja šių dienų „pasaulio antropologijos“ samprata. „Žmonių žinios“, kaip Jono Basanavičiaus plėtotas metodas, laikomos vienu globalių požiūrių į istoriją (Vermeulen 2015). Australų antropologas Thomasas A. Reuteris aktualizuoja Antropologinių asociacijų pasaulio tarybos (WCAA) tikslus ir problemas. Pateikia šiuolaikinę „pasaulio antropologiją“ kaip metodą. Pabrėžiamas epistemologinis požiūris „iš vidaus“ į kultūros tyrimus. Dėmesys sutelkiamas į disciplinos transformacijas per demokratinę tarptautiškumą (T. Reuter šiame leidinyje).

Tyrimus sieja asmenybių darbų analizė per mokslo draugijų kontaktus. Tikimės, čia išsakytos mūsų idėjos naujai pristatys tautos tyrimų ištakų programas ir darbus bei leis plačiau įvertinti šiuolaikines mokslo draugijų idėjas, mokslinius kontaktus, kontekstus.

Literatūra

- Anglickienė, Laima. 2008. *Lietuvių etnologijos istoriografija*. Kaunas: VDU I-kla.
- Boas, Franz. 2014[1932]. The Aims of Anthropological Research, H. L. Moore, T. Sanders (eds). *Anthropology in Theory: Issues in Epistemology*: 22–31. Malden, Oxford: Wiley.
- Brass, Paul R. 1996. Ethnic Groups and Ethnic Identity Formation, J. Hutchinson, A. D. Smith (eds). *Ethnicity*: 83–90. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Čepaitienė, Auksuolė (sud.). 2017. Jonas Vitartas (Jan Michał Witort, 1853–1903). *Rinktiniai raštai I*. Iš Lietuvos etnologijos paveldo. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Čepienė, Irena. 1992. *Lietuvių etninės kultūros istorija*. Kaunas: Šviesa.
- Čiubrinskas, Vytis. 2011. Etnologija ir sociokultūrinė antropologija Lietuvoje: nuo tautos kultūrą gelbstinčios etnografijos iki kosmopolitinės antropologijos, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 11(20): 49–68.
- Dumont, Louis. 1994. *German Ideology: From France to Germany and Back*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Durkheim, Emile. 2014[1938]. Rules for the Explanation of Social Facts, H. L. Moore, T. Sanders (eds). *Anthropology in Theory: Issues in Epistemology*: 54–63. Malden, Oxford: Wiley.
- Eley, Geoff; Suny, Ronald. 1996. Introduction: From the Movement of Social History to the Work of Cultural Representation, G. Eley, R. Suny (eds). *Becoming National: A Reader*: 3–38. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2002. *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2017. *What is Anthropology?* London: Pluto Press.
- Gellner, Ernest. 1996. *Tautos ir nacionalizmas*. Vilnius: Pradai.
- Hroch, Miroslav. 2012. *Mažosios Europos tautos*. Vilnius: Mintis.
- Kapferer, Bruce. 2012. *Legends of People, Myths of State: Violence, Intolerance, and Political Culture in Sri Lanka and Australia*. Washington, London: Smithsonian Institution Press.
- Kaschuba, Wolfgang. 2012. *Einführung in die Europäische Ethnologie*. München: Verlag C. H. Beck.
- Klimka, Libertas. 2008. *Tautos metai*. Vilnius: Etninės kultūros globos taryba.
- Leerssen, Joep. 2015. The Nation and the City: Urban Festivals and Cultural Mobilisation, *Nations and Nationalism* 21(1): 2–20.
- Mardosa, Jonas (aut. ir sud.). 2002. *Apie metodiką ir metodines priemones*. Medžiaga etnografinėi praktikai. Vilnius: VPU I-kla.
- Mardosa, Jonas. 2016. *Etnografija ir etnografo darbas: etnografinių tyrimų istorijos ir praktikos klausimai*. Vilnius: LEU leidykla.

- Merkiienė, Irena R. 2007. Etnografinių lauko tyrimų pagrindai, I. R. Merkiienė (sud.). *Šiokiadienių ir šventadienių etnografija*: 18–21. Vilnius: Versmė.
- Merkiienė, Irena R. 2011. Etnologijos institutas sovietmečio Lietuvoje mokslo politikos ir ideologijos kontekste, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 11(20): 125–142.
- Milius, Vacys. 1993. *Mokslo draugijos ir lietuvių etnografija (XIX a. antroji pusė – XX a. pirmoji pusė)*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Moore, Henrietta L.; Sanders, Todd. 2014. General Introduction, H. L. Moore, T. Sanders (eds). *Anthropology in Theory: Issues in Epistemology*: XI–XV. Malden, Oxford: Wiley.
- Nielsen, Morten; Rapport, Nigel. 2017. On Genealogy of Writing Anthropology, M. Nielsen, N. Rapport (eds). *The Composition of Anthropology: How Anthropological Texts Are Written*: 3–12. London: Routledge.
- Radcliffe-Brown, A. R. 2014[1940]. On Social Structure, H. L. Moore, T. Sanders (eds). *Anthropology in Theory: Issues in Epistemology*: 64–69. Malden, Oxford: Wiley.
- Ribeiro, Gustavo L. 2014[2006]. World Anthropologies: Cosmopolitics for a New Global Scenario in Anthropology, H. L. Moore, T. Sanders (eds). *Anthropology in Theory: Issues in Epistemology*: 566–570. Malden, Oxford: Wiley.
- Sauka, Leonardas. 2016. *Lietuvių tautosakos mokslas XX amžiuje: tyrėjai ir jų darbai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Savoniakaitė, Vida. 2008a. Apie Lietuvos etnologijos istoriją, *Lituanistica* 54, 3(75): 51–58.
- Savoniakaitė, Vida. 2008b. Lietuvos etnografija tarp savos kultūros tyrimų, *Lituanistica* 54, 4(76): 62–73.
- Savoniakaitė, Vida. 2011. Nacionalizmas, V. Savoniakaitė (sud.). *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*: 315–320. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
- Savoniakaitė, Vida. 2018. Eduardo Volterio statistinių studijų idėja, *Logos* 97: 143–152.
- Savoniakaitė, Vida. *Etnologijos ir antropologijos skyrius*. <<http://www.istorija.lt/struktura/mokslo-skyriai/etnologijos-skyrius/>> [žiūrėta 2019 08 07].
- Smith, Anthony. 1996. The Origins of Nation, G. Eley, R. Suny (eds). *Becoming National: A Reader*: 106–131. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Ssorin-Chaikov, Nikolai. 2008. Political Fieldwork, Ethnographic Exile, and State Theory: Peasant Socialism and Anthropology in Late-Nineteenth-Century Russia, H. Kuklick (ed.). *A New History of Anthropology*: 191–206. Malden, Oxford: Blackwell.
- Stundžienė, Bronė. 2012. Šiuolaikinė lietuvių folkloristika ir jos metodologiniai horizontai, B. Stundžienė (sud.). *Homo narrans: folklorinė atmintis iš arti*: 13–39. Vilnius: LLTI.

Šaknys, Žilvytis. 2011. Ieškant idėjų praeityje: etnologijos istorija ir dabartis, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 11(20): 9–32.

Vermeulen, Han F. 2015. *Before Boas: The Genesis of Ethnography and Ethnology in the German Enlightenment*. Lincoln, London: University of Nebraska Press.

Vermeulen, Han F. 2018. Gerhard Friedrich Müller and the Genesis of Ethnography in Siberia, *Этнография /Etnografija* 1: 40–63.

Vyšniauskaitė, Angelė. 1994. *Lietuviai IX a.–XIX a. vidurio istoriniuose šaltiniuose*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Wolf, Eric R. 2014[1982]. Introduction to Europe and the People without History, H. L. Moore, T. Sanders (eds). *Anthropology in Theory: Issues in Epistemology*: 293–307. Malden, Oxford: Wiley.

Woods, Eric T. 2014. Cultural Nationalism: Review and Annotated Bibliography, *Studies on National Movements* 2(2014): 1–26.

Бассановичъ, И. 1891. *Материяли за санитарната етнография на България. Ломскиятъ округъ (1880–1889)*. София: Държавна печатница.

Вольтер, Э. А. 1887. *Объ этнографической поездке по Литве и Жмуди летомъ 1887 года*. Санктпетербургъ: Императорская академия наукъ.

Introduction. The Roots of the Study of People and Nations and Anthropology

Vida Savoniakaitė

Summary

In the thematic section of the journal, we examine the origins of anthropological research, where the concept of the nation appears ambiguous (Вольтер 1887; Бассановичъ 1891; Boas 2014[1932]). We focus on three aspects of the nation-building concept in anthropology. First, by using a comparative approach, we investigate the influence of the personal contacts of world-famous researchers on the emerging Lithuanian science in the 19th and early 20th centuries. We also explore discourses of Lithuanian anthropology, ethnology and ethnography, and ask the question: how did issues of cultural nationalism in the science of the Enlightenment period awaken and raise the importance of research into nation, language and culture for the revival of the modern nation? Finally, we want to rediscover transformations in the discipline through ideas of scientific societies in the history of science.

The German ethnologist Wolfgang Kaschuba defined an interest in the study of people (*Volks-*) and general ethnology (*Völkerkunde*) in the academic and wider society of the Enlightenment period as the concept of cultural nationalism. Along with an interest in studying the *Other*, exotic countries, and distant cultures, it became fashionable to examine peasant culture, '*Volks-kunde*' (*Volkskunde*). Cultural nationalism was particularly important to nations without statehood (Kaschuba 2012: 26). Nationalism, which is heavily influenced by the national language, folk songs, the native landscape, peasant values and national intellectuals (Gellner 1996; for more, see Smith 1996; Eley, Suny 1996; Kapferer 2012), gives birth to the nation. The methodological problems of studies of nationalism are broad and interdisciplinary (Eriksen 2002: 97). In the history of the science of Lithuanian ethnology, the cultural features that ignited or highlighted nationalism (Savoniakaitė 2011) are usually defined by the term 'nationality'.

Anthropologists are debating the origins of anthropological writings once again (Nielsen, Rapport 2017). Notions and traditions in science have been influenced by political interests and numerous scientific ideologies, schools and contacts (Kaschuba 2012; Moore, Sanders 2014: XI; Wolf 2014[1982]; Vermeulen 2015; Eriksen 2017). The movement of 'world anthropology' in the modern scientific network promotes a dialogue between anthropologists from different regions and nations of the world (Ribeiro 2014[2006]; Thomas A. Reuter in this issue). Lithuanians have studied their people (Anglickienė 2008; Klimka 2008; Čiubrinskas 2011: 49–51; Merkienė 2011; Šaknys 2011; Mardosa 2016; Čepaitienė 2017). However, there has been little discussion in Europe about the genesis of the study of people and nations in scientific societies, or common problems, or conceptual differences.

Therefore, we reveal the reception of the origins of nation-building anthropology by employing a comparative interdisciplinary approach. We examine the hypothesis that the origins of research into the Lithuanian nation may have been influenced by the Russian Imperial Geographical Society, the Russian Technological Society, the Lithuanian Literary Society, and the Polish Folklore Research Society, as well as by the scientific traditions of anthropology, ethnology, ethnography, Baltic studies, history and folklore that existed in universities in Göttingen, Moscow and St Petersburg at the time.

The authors of the thematic articles focus on the reception of ethnographic and Lithuanian studies, the theoretical study of nations, ideas of revival, and cultural and political nationalism communicated in scholarly works, by societies and in the world. Colleagues from Melbourne, Australia and the Lithuanian Institute of History have contributed to a more versatile exploration of the ethnological and anthropological aspects and perspectives that helped to ignite nationalism. The thematic articles are part of the programme 'Learning Ethnicity

and Nationality' carried out by the Lithuanian Institute of History in 2017–2021 (Savoniakaitė 2019). On 25 October 2018, an interdisciplinary scientific conference organised by the Lithuanian Institute of History, on the occasion of Lithuania's centenary, examined the contribution of ethnology and anthropology to society during the National Revival and later.

The structure of the journal is based on chronologically defined thematic issues. The research is united by an analysis of personal contacts that circulated in scientific societies. The authors reveal the links between scientific traditions, the concepts of revival, and nationalism. They explore various aspects of clothing, symbolism and peoples typical of cultural nationalism. The perspectives of the method developed in Jonas Basanavičius' ethnography, known as 'people's knowledge', in folk and professional medicine, are also revealed. Finally, scientific connections through scientific societies are identified by the contemporary concept of 'world anthropology'.

We hope that the ideas presented in this issue will reintroduce programmes and works on the genesis of the study of people and nations, and contribute to a broader appreciation of contemporary ideas, scientific contacts, and contexts of scientific societies.

Gauta 2019 m. lapkričio mėn.

Lietuvos istorijos instituto mokslinis žurnalas „Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos“ leidžiamas vietoj nuo 1996 metų ėjusios etnologinių monografijų ir studijų serijos „Lietuvos etnologija“. Čia publikuojami Lietuvos ir užsienio etnologų ir antropologų straipsniai, recenzijos, mokslinė informacija, atskleidžiamos mokslinio gyvenimo realijos. Šis numeris – specialus teminis: „Tautos tyrimų ištakos ir antropologija“, jo sudarytoja – Vida Savoniakaitė.

ISSN 1392-4028

Mokslinis tęstinis leidinys

Lietuvos etnologija 19(28)
Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos
2019

Redaktorė *Aldona Radžvilienė*
Dailininkė *Audronė Uzielaitė*
Maketuotoja *Žydronė Jakonytė*
Anglų kalbos redaktorius *Joseph Everatt*
Vertėja iš anglų kalbos / į anglų kalbą *Dalia Cidzikaitė*

2019 12 20. 16,38 leidyb. apsk. Tiražas 150 egz.
Išleido Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5, 01108 Vilnius
Spausdino UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius